

Un centenari en la literatura catalana: Josep Sebastià Pons, 1886-1962

per CRISTIÀ CAMPS

El proper mes de novembre farà cent anys que nasquè el qui més endavant fou gran poeta català Josep Sebastià Pons, que malgrat viure immers en un ambient de francesització va voler escriure la seva obra en la llengua dels avis, en català. Per això l'autor el recorda en aquest article.

Anem a celebrar un centenari ben nostre, el del naixement del gran poeta català Josep-Sebastià Pons. Va néixer el 5 de novembre de 1886 a Illa-de-Tet, prop de Perpinyà. Professor d'ensenyament secundari, catedràtic a Tolosa de Llenguadoc, va escollir la llengua dels avis per al seu lirisme. Però no va optar per a ella d'una manera fortuïta; quan era al col·legi de Perpinyà, una vegada va caure malalt i, durant la convalescència, una veïna dels seus pares li va portar un llibre escrit en català, *Història de nostra Senyora de Núria*, de Francesc Marès. Aleshores el jove Pons, va descobrir l'existència d'un idioma noble i autèntic. Es va adonar que la parla que sentia pels carrers del seu poble podia servir per expressar sentiments i descriure qualsevol cosa. La lectura d'aquell llibre el va engrescar. Ell mateix en ho diu a *L'ocell tranquil*: "Em semblava sentir la veu mateixa del vell narrador que em feia participar de les meravelles del circ

ARXIU

Josep Sebastià Pons,

de Núria... Encara adolescent, va penetrar la bellesa de la poesia catalana a través d'una oda de Canigó, de Jacint Verdaguer.

Només tenia quinze anys i ja llegia obres de la literatura dels avantpassats. Bé hauria pogut escriure en francès, ja que va rebre d'una forma obligatòria una formació francesa, però ell, nascut a Illa, al país dels avis, no anava a mostrar-se deslleial de cara als avantpassats.

La seva opció va ésser molt lloable ja que la seva obra poètica es pot considerar com una Bíblia per als catalans.

Incorporació a les lletres catalanes

Només tenia vint-i-cinc anys quan es va incorporar a les lletres catalanes, amb la publicació de *Roses i xiprers*, a Perpinyà, l'any 1911. Ja el títol ens dóna una idea del què trobarem en el llibre. La inspiració li ve del terror, del

El Rosselló fou la terra de J.S. Pons.

paisatge mateix de la província nadiua. El poeta evoca les tradicions, les llegendes i es recorda de quan era petit, de quan la servidora dels seus pares, Francesca Subirà, li contava històries de dracs, de bruixes, de fades i també de carboners. Mai ha oblidat el plaer que trobava i que li sabia facilitar la Francesca. En aquest recull, pinta encara la beutat d'una noia que estima, però:

*"Me deien que en tos llavis
niava la mentida.]
Mai ha tingut dolent verí
la rosa blanca del jardí,
mig oberta al sol de la vida."*

En Pons topava amb contrarietats; la seva família no imaginava una unió. Per això escriu: "Tot just nat a penes, l'idil·li demanava l'elegia". Helena, la jove estimada, d'ara endavant, anava a ser la inspiradora de tota la seva poesia. Des del començament de la producció lírica fins a la fi, farà un paper molt important.

Canta, també, les coses antigues —on Serrabona gaudeix d'un favor particular— i la naturalesa.

El segon recull, *El bon pedrís* —escrit abans de 1914, però publicat l'any 1919—, respira el sentiment de la natura; no gensmenys, cal esmentar que aquest volum fou compost lluny del país natal; el mateix Pons diu que: "aquestes poesies (les) he pastades amb la nostra terra i (les) he animades amb el doble alè dels vents de muntanya i de mar." (Prefaci). L'Helena està als costats del poeta i el goig

l'emporta sobre el desplaer; en Pons i Helena són casats, tenen dues filletes i l'Helena continua essent, més que mai, la seva musa:

*"Parlava dels records de la casa
pairal,
dels masos de la terra que tan
lluny hem deixada,
de les dones que tornen del joliu
riberal,
comes nues, ulls vius i cara acolorada...
Hi havia en ses paraules la sabor
catalana.
Hi havia en ses paraules l'encant
de Rosselló." (Una nit)*

Però tot marxava massa bé; l'alegria anava a cedir la plaça a la tristesa. Amb la declaració de guerra del 1914-18, en Pons va ser mobilitzat, fet presoner i enviat a Alemanya i a Rússia, on hi va haver de romandre quatre anys. Quatre anys passats lluny de l'esposa, de les filles, de la regió nadiua. I la vida dels camps d'internament —una vida desagradable i hostil— no podia afavorir la inspiració. Al contrari, paralizava qualsevol assaig de creació. A més a més, durant la seva captivitat moria la seva filla gran. Tot això explica l'ambient de les primeres composicions del tercer recull. *L'estel de l'escamot* (1921). La segona part del llibre és una mena de revenja sobre el destí. El retorn al país va a traduir-se per poesies on regnen el plaer, l'amistat i la diversió. L'evocació de les capelles i de les bel·leses del terror originen poemes

d'una sinceritat evident. Aquest volum conté, amb més netedat, els diferents estats d'ànim de l'escriptor...

Aquest darrer recull clou la sèrie dels volums juvenívols.

El cicle de les obres mestres

Quatre anys després, tot just, Pons publica *Canta perdiu* (1925), i va a iniciar-se, en endavant, el cicle de les obres mestres. Pons té més de trenta-cinc anys i podem dir que la seva manera de comprendre s'ha enriquit, i el seu art va aconseguint la perfecció. Ara ha trobat el seu estil, la seva originalitat; es un Pons madur, talentós; el lirisme ponsià és victoriós. Els ingredients de la seva poesia no han canviat perquè la inspiració la cerca sempre al terror, prop de les fonts o escoltant el llençatge parlat; però el que ha evolucionat és la seva personalitat:

"A Gimennell hi ha una font benviduda.

*Una meitat de canya és la canal
que li han donat perquè fes la cai-guda
sobre la llosa, el seu llit natural.
Quan hi beuràs, tu la trobaràs fina
i escoladissa amb el seu cantussol,
perquè té el gust de l'arrel de l'alzina
i del terror que cria l'oriol" (El Gimennell)*

El lirisme de Pons va evolucionar encara més. A Montpeller, on és professor, compon el cinquè recull, *L'aire i la fulla* (1930). Amb *Canta perdiu*, parlàvem de maduresa, però ara es fa més evident. Escriu d'una manera més erudita. Sempre utilitza el paisatge, però aquí la natura esdevé el pretext de reflexions filosòfiques i apareix l'al·legoria. La meditació, la qüestió de la mort, del destí, la concentració originaren composicions d'un estil nou. I aquí es pot parlar de veritable creació: "la poesia es fa en nosaltres i l'edat la modifica", escriu a *L'ocell tranquil*. És veritat. Una sensació d'espai s'anava a imposar a l'autor. A mes els animals —entre els més humils— hi troben un lloc noble, com l'ase i el gripau: els títols de poesies són particularment evocadors: *L'ase de la lletera, El gripau i el pres-seguer, El concert dels gripaus, La prega-Déu Bernada i el burriquet*.

Remarquen encara, l'atenció de la presència de l'esposa; una trencadura és manifesta.

Però la sort es a vegades iníqua, i, quan la felicitat preval, cal que un esdeveniment infaust vingui a anihilar-la, la companya fidel, es moria; la que Pons havia esposat, malgrat l'oposició dels pares, ja no estaria prop d'ell i de les tres nenes. Pons, que només havia escoltat el seu cor, es veia privat, de sobte, d'una musa insubstituïble. La realitat era cruel, injusta, immerescuda, inhumana. *Cantilena*, publicat el 1937, es fa eco del dolor de Pons. Penetrem llavors en la intimitat dels sentiments de l'autor i els poemes confeccionats durant els anys de dol il·lustren la sofrança d'un vidu. Els mots *pena, perdre, mort*, sorgeixen i alguns títols són molt reveladors: *Haver perdut el cant; si vols cantar la pena; Pels morts; cant perdut; Amor, pena, desig*. Atès que no té Helena al seu costat, Pons la canta al passat. Gràcies a la memòria, al record, pot evocar els indrets que foren els testimonis de la seva felicitat compartida. Aleshores, hom nota l'ús de l'imperfet:

"Amor, recorda, amor de primavera, la prada on t'adormies sota el cel, cobrint d'un mocador ta cabellera escoladissa com la mel". (Amor, recorda, amor...)

Cantilena és, doncs, una finestra que ens permet penetrar en el més entranyable del poeta. Apareix com la ressonància íntima d'un Pons separat del seu amor per una mort arbitrària; la pèrdua d'Helena fou per a ell la destrucció d'una font inesgotable de gaubança. Aquí cal esmentar que, altra vegada, però no pas de la mateixa manera, s'ha manifestat una trencadura. Ja Pons no cantarà el present, sinó el passat, un passat idealitzat que sols evocava el miracle del record.

Resignació i recolliment

Amb *Conversa*, publicat l'any 1950, evoluciona la tonada. Fa disset anys que Helena és morta, i les poesies ja no tradueixen el desencant sinó la resignació i el recolliment.

«Ara som com l'ocell que el cant deserta
i que no fia al bat del vent
el vol cansat d'una ala incerta
i s'està en son esquerra indifere-
rent.» (Ara som com l'ocell)

Dins un poema que va donar el títol definitiu al recull *Conversa*, Pons confessa al seu interlocutor fictici, Ventura:

"Si dic mon desencís i mon desori,
no creguis pas, Ventura, que ara plori
com l'ase blanc que es volia morir.
Un altre temps podrà m'afavorir." (Conversa)

Els animals, els arbres fan un paper important en el llibre. L'autor cerca la quietud, el repòs, la serenor, la pau i, sols, la natura pot aportar la serenitat de l'esperit. La proximitat dels vegetals allunyarà les perturbacions morals i també un possible desassossec. Els oratoris de l'Aspre acolliran el poeta i li donaran l'ocasió de meditar sobre la fugida del temps.

Les capelles disseminades li faciliten la concentració, el recolliment i la reflexió. Prop d'elles, l'escriptor reviu, es transforma; ell, afeccionat als indrets invadit pel silenci, exalta els oratoris perquè li parlen del passat i, sobretot, li permeten de dialogar amb els morts. Per a ell, són ntus inequívocs de pensaments i llocs de comunicació intensa. Pons, a la vora d'aquests monuments mig abandonats, s'abandona a una intransigència indispensable i no deixa de

penetrar-se del silenci eloqüent de l'Aspre.

"Per retrobar el delit de vostra ermita,
el camí va ondejant distretament.
Tota ella s'ofereix de tan petita, i son repòs corlliga el pensament.
Aquí, lluny del desori, feu estada, acostumat a l'ombra i sense afany.
només obriu la porta una vegada per descobrir el silenci de tot l'any." (Sant Amanç)

El darrer recull *Cambra d'hivern* -pòstum, va ser publicat l'any 1966. Aplega composicions variades, però hi retrobem temes ja desenvolupats dins les obres precedents, com el fugir del temps, els temes de la mort, de la solitud, del mirall i de la resignació. El fantàstic apareix, i els animals fan un paper important. També, cal subratllar la presència del ser estimat.

L'obra poètica de Pons, fruit de tota una vida, s'escalona sobre, aproximadament, mig segle. Dos períodes literaris s'han d'esmentar: el primer és constituït per les tres obres dites de joventut, i el segon comprèn els reculls mestres, és a dir, els llibres on Pons s'afirma com a poeta expert, amb el seu estil característic, distintiu. Ha sabut oferir-nos composicions segellades per la fidelitat: fidelitat a la llengua catalana, fidelitat al terror i fidelitat a l'amor d'Helena.

Evolucionant de manera constant, cada volum es diferencia de l'anterior, tot guardant els mateixos ingredients. És el que fa tot l'encant d'aquella poesia tan sincera, tan humil i tan noble. Més que mai, l'obra de Pons és un model del que es pot fer per a il·lustrar que la llengua catalana és un instrument innegable d'expressió lírica.

Cristià Camps professor i Secretari de l'Associació "Els amics de Josep Sebastià Pons".

MAGATZEMS
FARRAS
Selecció per a vostè

Plaça ciutat, 13 - 15
Tel. 821 03 44
BERGA

MODA JOVE

